

OBNOVA

ČASOPIS ZA KULTURU, DRUŠTVO I POLITIKU

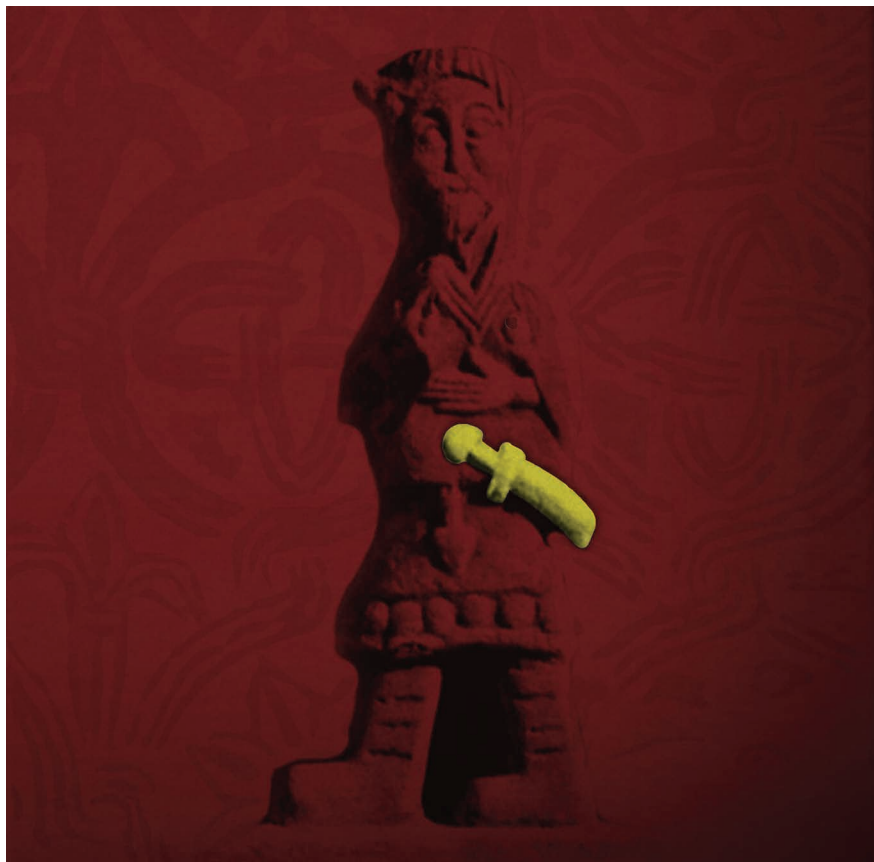
BROJ 11
TEMA BROJA:
RAT

ZAGREB, KOLOVOZ 2019.

SLIKA NASLOVNICE

Ante Brešić pl. Mikulić, doctorandus hist. art., mag. art.

Baština rata, ulje na platnu, 40 x 40 cm

OBNOVA

Časopis za kulturu, društvo i politiku

NAKLADNIK

Udruga „Obnova“
Ogranak Matice hrvatske u Velikoj Gorici

ZA NAKLADNIKA

Marko Paradžik

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Marko Paradžik

VODITELJ UREDNIŠTVA

Marin Sabolović

UREDNIŠTVO

Goran Dejanović

Davor Dijanović

Edin Muftić

UREDNIK RUBRIKE „UMJETNOST“

Ante Brešić Mikulić

TAJNIK UREDNIŠTVA

Nikolina Rodić

ZNANSTVENI ODBOR

dr. sc. Krunoslav Brčić-Kostić, Institut Ruđer Bošković

doc. dr. sc. Tado Jurić, Hrvatsko katoličko sveučilište

prof. dr. sc. Stipe Kutleša, Institut za filozofiju

doc. dr. sc. Petar Tomev Mitrikeski, Fakultet filozofije i religijskih znanosti

RECENZENTI

doc. dr. sc. Krešimir Bušić

prof. emeritus Tihomir Hunjak

doc. dr. sc. Danijela Lucić

LEKTURA

Tihana Pšenko Miloš

GRAFIČKI DIZAJN, PRIJELOM I PRIPREMA ZA TISAK

Zvonimir Džoić

FOTOGRAFIJE UZ ČLANKE VEZANE UZ TEMU BROJA

Delimir Hrestak

(fotografije Stalnog postava Domovinskog rata Bjelovar)

Privatna arhiva Mile Ćuka i Josipa Lucića

TISAK

Tiskara Zebra

ISSN

1849-0697

MREŽNE STRANICE

www.obnova.com.hr

E-POŠTA

casopis.obnova@gmail.com

Autori

Dominik Andreić dominik.andreic@gmail.com
Ante Brešić Mikulić, mag. art., (doktorand) ante.b.m@hotmail.com
Davor Dijanović davor.dijanovic@gmail.com
Tomo Hunjak, BSc..... hunjaktomo@gmail.com
Borna Kuri, student informatike borna.kuri@gmail.com
Nera Meštrović, mag. arch., mag. ling. nera.mestrovic@gmail.com
Edin Muftić, mag. hist..... eddin.muftic@gmail.com
Marko Paradžik, mag. iur. (doktorand)..... theodorospara@gmail.com
Marko Rajić, bacc. hist..... marko1raic@gmail.com
Marin Sabolović, mag. geog. (doktorand) marinsabolovic@net.hr
Ivan Trogrlić, student povijesti..... trogrlic.ivan@gmail.com
Mario Tomas, mag.hist. mariotms1@gmail.com
Antonio Karlović karlovic2202@gmail.com
Marko Mustić, student sociologije marko.mustic@gmail.com
Josip Vdović, mag. hist..... josip.vdovic@hotmail.com
Tomislav Smoljan, mag. theol..... tsmoljan@hotmail.com
Zrinka Bušić zrinkabusic@gmail.com
Antun Lešić mag. educ. philol. croat. et. hist. antun.lesic@gmail.com
Mate Vodarević
Veronika Paradžik veronika.paradzik@gmail.com

SADRŽAJ

Riječ uredništva 8

RADOVI VEZANI UZ TEMU BROJA

Metafizika rata u misli Juliusa Evole..... 14

MARIO TOMAS

Razgovor s umirovljenim generalom Josipom Lucićem..... 24

MARKO PARADŽIK

„Temelji visoke ratne umjetnosti“ 39

IVAN TROGRLIĆ

Razgovor s generalom Milom Ćukom..... 50

MARIN SABOLOVIĆ

Prikaz knjige Davora Marijana „Domovinski rat“..... 58

DOMINIK ANDREIĆ

Problematika muzeologije i muzeografije Domovinskoga
rata s posebnim osvrtom na privatne zbirke 73

MARIN SABOLOVIĆ

Rat u Mutanabbijevoj poeziji..... 87

EDIN MUFTIĆ

Ratna biografija krvavog baruna:
Roman von Ungern-Sternberg..... 99

BORNA KURI

Zemljopisno-strateške osobine
fortifikacijskoga sustava Vallo Alpino
na hrvatskom primjeru – kompleks Zvoneća..... 110

NERA MEŠTROVIĆ

Komparativna analiza teorije partizanskoga ratovanja
Franje Tuđmana i Carla Schmitta 119

MARKO PARADŽIK

Razgovor s dr. sc. Mirkom Bilandžićem 131

TOMO HUNJAK

Novi hladni rat Sjedinjenih Američkih Država
i Ruske Federacije 141

DAVOR DIJANOVIĆ

RAZNO

Prikaz knjige Feliksa Konecznyja – „Raznolikost
civilizacija“ 177

MARKO RAIČ

Prikaz knjige Kazimira Katalinića „Od poraza do pobjede:
Povijest hrvatske političke emigracije
1945. – 1990.“ 184

MARKO PARADŽIK

UMJETNOST

Dekonstrukcija Kronosa 190

ANTE BREŠIĆ PL. MIKULIĆ (COMES)

KNJIŽEVNOST

Slutnja 196

KAPISTRAN

Vojnik	197
MATE VODAREVIĆ	
Nevjernici.....	202
MARKO MUSTIĆ	
Noćna stvorenja	203
MARKO MUSTIĆ	
Rat.....	204
JOSIP VDOVIĆ	
Otpor	206
TOMISLAV SMOLJAN	
Terorist.....	206
TOMISLAV SMOLJAN	
Praznodušje.....	207
ANTUN LEŠIĆ	
Dečki	207
ANTUN LEŠIĆ	
Z i J.	208
ZRINKA BUŠIĆ	
Zvonku:	209
ZRINKA BUŠIĆ	
„Teta Veronika“	210
VERONIKA PARADŽIK	
Mrak.....	211
ANTONIO KARLOVIĆ	

RIJEČ UREDNIŠTVA

Poštovani čitatelji,

poznavajući istraživanje rata na ovim prostorima, multidisciplinarnost i interdisciplinarni pristup objedinjeni u jednoj publikaciji vrlo je rijetka pojava. No svjetska praksa, koju bi usputno valjalo preslikati na budućnost istraživanja rata u Hrvatskoj, pokazala je kako se rat može proučavati prožimajući različita znanstvena polja od filozofije, književnosti i povijesti umjetnosti preko psihologije, sociologije do povijesti i geografije. Upravo takav pristup može doprinijeti onome čemu mnogi od nas teže, a to je revitalizacija hrvatske nacionalne biti i zajedništva, koji su svoj vrhunac doživjeli u obrambenom Domovinskom ratu, okupljenih oko ideje o samostalnoj i neovisnoj državi pod cijenu vlastitog zdravlja i života, gdje je ljudski život bio tek žrtva za nadzemaljsko, vješto opisano u sintagmi za „oltar Domovine“, a to je Hrvatska.

U današnjem svijetu žednom pacifista govoriti o Hrvatima kao ratničkoj naciji možebitno nije poželjno, ali meritorno bismo učinili povijesnu nepravdu i bilo bi više nego neobično govoriti o kontekstu rata, a pritom ne spomenuti hrvatsko srednjovjekovno kraljevstvo i dinastijske sukobe, ratna umijeća srednjovjekovne ratne mornarice, njezinih okretnih brodova i neretvanskih gusara, konjanike i pješake, uskoke, haramije, graničare i husare, pukovnije husara u francuskoj vojsci Napoleona I. Bonaparte, bokeljske mornare, serežane i domobrane i velike vojskovođe Pavla I. Šubića, Petra Kružića, Bernardina Frankopana, Petra Berislavića, Hrvoja Vukčića Hrvatinića, Nikolu barona Jurišića, Nikolu Šubića Zrinskoga, Marka Mesića, Luku Ibrišimovića, Adama Franju Burića, Josipa Jelačića, Svetozara Borojevića od Bojne. Ratnu svakodnevicu, ili njezino priželjkivanje, ako se to tako strogo može nazvati, redovito su pratila književna djela od Gundulićeva „Osmana“, Marulićevih „Molitve suprotive Turkom“ i „Judite“, opere „Nikola Šubić Zrinski“ Ivana pl. Zajca proslavljene po Markovićevoj domoljubnoj pjesmi „U boj, u boj“ te suvremena Krležina antiratna djela, ali s vrlo konciznim opisima ratnih nedaća „Hrvatski bog Mars“, odnosno novela „Tri domobrana“, „Baraka Pet Be“ i „Bitka kod Bistrice Lesne“. Hrvatske su vojnike redovito pratile budnice poput Mihanovićeve „Horvatske domovine“, Livadićeve „Još

Hrvatska ni propala“, do domobranskih narodnih pjesama Drugoga svjetskoga rata „Ja sam junak iz doline“, „Podravino moja mila“ itd.

Kapaciteti promišljanja mladih suradnika Časopisa u ovom su broju izašli izvan hrvatskih granica proučavajući brojna djela različitih znanstvenih grana, interpretirajući talijanske mislioce, arapske pjesnike, austrijske nadvojvode, ali naravno, nezaobilazno, ne zaboravivši obrambeni Domovinski rat koji je prikazan različitim pristupima, s naglaskom na njegovim sudionicima u razgovorima. Vrlo zanimljiv i jedinstven pristup analize književnoga opusa arapskoga pjesnika Mutanabbija prikazao je Edin Muftić. Književnost u ratu stoga nije rijetka pojava, sasvim suprotno, ona redovito prati slavne junake i bitke, svu tragediju i ponos rata, možda najbolje opisana u pokliču, koji je prilog radu, o „prkosnom životu i časnoj smrti“. Filozofski pristup ratu opisan je u analizi opusa talijanskoga filozofa Juliusa Evole, njegovim razmatranjima o vjerskim pohodima antičkoga Rima, križarskih ratova i džihadu, ali i suvremenoj formi rata, koju je u radu proveo Mario Tomas, sad već tradicionalno proučavajući Evolin lik i djelo. Ivan Trogrlić opisuje i interpretira priručnik austrijske carske vojske „Temelji visoke ratne umjetnosti“ nadvojvode Karla Habsburškog koji opisuje taktiku i logistiku potrebnu za uspješno vođenje rata, ali i analizu stanja u oružanim snagama Austrijskoga Carstva, pregled fortifikacijskih sustava i bitaka, naglašavajući potrebu za reformom vojske. Nastavno na vojskovođe Borna Kuri u biografiji krvavog baruna Romana Feodorovicha von Ungen-Stenberga daje kronološki pregled života konzervativnoga ratnoga heroja Prvoga svjetskoga rata rođenoga u Njemačkoj, vojnoga službenika Ruske vojske i pobornika mongolsko-kineskoga carstva. Tema velikoga rata obrađena je i u radu arheologinje Nere Meštrović koja opisuje fortifikacijski sustav Vallo Alpino građen na granici Italije s Francuskom, Švicarskom, Austrijom i Jugoslavijom, posebno se osvrćući na obilježje fortifikacijskoga sustava Zvonec.

Marko Paradžik je u radu „Komparativna analiza teorije partizanskoga ratovanja Franje Tuđmana i Carla Schmitta“ obradio temu partizanskoga ratovanja i time spojio strani i domaći pogled na jedan specifičan oblik ratovanja.

Obrambeni Domovinski rat obrađen je u razgovoru s umirovljenim general-pukovnikom Milom Čukom, osobnim čuvarom prvoga hrvatskoga predsjednika Franje Tuđmana koji kasnije postaje njegov pobočnik, a potom i zapovjednik Prvoga hrvatskoga gardijskoga zбора,

postrojbe zadužene za zaštitu predsjednika Republike Hrvatske. U razgovoru su otkriveni brojni nepoznati, a vrlo zanimljivi detalji i anegdote, opisan je sam predsjednik, što je dalo drukčije svjetlo na danas ponovno aktualan lik Franje Tuđmana. Marko Paradžik razgovarao je s umirovljenim generalom zbora Josipom Lucićem, dotaknuvši se uloge vrhovnoga zapovjednika u obrambenom Domovinskom ratu, pristupanju obrani Republike Hrvatske od prvih sukoba na Plitvicama do vojno-redarstvenih operacija s kojima je oslobođen okupirani teritorij Republike Hrvatske. Razgovor otkriva i poslijeratni angažman u Hrvatskom generalskom zboru, u braniteljskim udrugama i ulogu generala Lucića u sportu. Prikaz knjige Davora Marijana „Domovinski rat“ donosi Dominik Andreić. U ocjeni djela autor prikaza navodi kako su, s vojno-povijesnoga stajališta, vrlo koncizno istaknute bitke i bojišta u kojima su sudjelovale hrvatske oružane formacije te ocjenjuje kako je to djelo neizbježna literatura za sve istraživače, nastavnike i studente. Muzeologija i muzeografije artefakata proizašlih iz Domovinskog rata opisani su u radu koji obrađuje problematiku oskudnoga broja muzejskih postava i naglašava nužnost osnivanja jedinstvenoga vojnoga muzeja, čija se realizacija čeka desetljećima, uzdajući se u svjetsku praksu osnivanja vrlo atraktivnih i povijesno vrijednih muzejskih koncepata.

Suvremene geopolitičke teme pod nazivom „Novi hladni rat“ obradio je Davor Dijanović s aktualnom problematikom američko-ruskih odnosa i novom vrstom ratovanja fokusiranom na diplomaciju, medijske propagande, energiju, ali i dalje tradicionalno i na vojsku. Tomo Hunjak razgovarao je s dr. sc. Mirkom Bilandžićem o aktualnim temama međunarodne i nacionalne sigurnosti, terorizmu, krizama, uključujući i aktualnu migrantsku krizu, ali i nacionalno jedinstvo koje smo ponovno, nakon ratnih godina, pokazali nakon uspjeha hrvatske nogometne reprezentacije.

Radovi nevezani uz temu broja odnose se na prikaze pravnik Marka Paradžika i povjesničara Marka Raića. Paradžik je u prikazu knjige Kazimira Katalinića „Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990.“ apostrofirao povijesni značaj hrvatske emigracije i borbe za ideju hrvatske države geografski vrlo daleko s naglaskom na južnoameričke receptivne države u kojima hrvatski emigranti i danas, nakon više desetljeća, i dalje djeluju. Marko Raić napisao je prikaz knjige „Raznolikost civilizacija“ poljskoga

autora Felixa Konecznya, usporedivog s velikim Oswaldom Spenglerom u vidu filozofije povijesti.

Cjelina o umjetnosti obuhvaća pregled likovnoga ciklusa magistra umjetnosti Ante Brešića Mikulića „Dekonstrukcija Kronosa“, njegov tehnički opis, koncept temeljen na Kronu – grčkom božanskom utjelovljenju vremena – povezujući povijesnu kroniku filozofske misli s ikonologijom lika. Autor na koncu opisuje djela nazvana „Aristokracija“, „Timokracija“, „Oligarhija“, „Demokracija“ i „Tiranija“. Broj zatvara književnost, od proze pisane pod pseudonimom sukladno proglasu iz osmoga broja časopisa imamo djelo „Slutnja“, autora koji se nazvao „Kapistran“ po svecu koju se borio s Turcima te je pokopan u Hrvatskoj, i tematski prikladan tekst „Vojnik“ autora Mate Vodarevića. Poeziju u ovom broju piše nekoliko starih autora kao što su Antonio Karlović („Mrak“), Marko Mustić („Nevjernici“, „Noćna stvorenja“), Josip Vdović („Rat“) i nekoliko novih autora: Tomislav Smoljan („Otpor“, „Terorist“), Antun Lešić („Praznodušje“, „Dečki“) i naposljetku Zrinka Bušić, nećakinja Zvonka Bušića, s dvije intimne pjesme („Z. i J.“, „Zvonku“). Uz navedene pjesme tu je i pjesma Veronike Paradžik, kćeri Ante Paradžika, pod naslovom „Tetka Veronika“, posvećena ženi koja je proljećarima nosila hranu u zatvor nakon što su došli pod udar komunističkoga režima.

S obzirom na to da je dosta gore navedenih radova iz književnosti tematski vezano uz ovaj broj časopisa, valja se vratiti na početak i konstatirati kako bi započeti bilo koje djelo o ratu, a ne citirati Konfucijeva suvremenika, vojskovođu i mislilaca rata Sun Tzua, bilo kao otići u Rim, a ne vidjeti Petra (*videre Petrum*). Jednako tako bilo bi vrlo neodgovorno analizirati i interpretirati kulturu, društvo i politiku u Hrvatskoj, a da se pritom ne obradi rat kao sociološki fenomen, ovoga puta s posebnim naglaskom na obrambeni Domovinski rat jer, kako piše Sun Tzu u 6. stoljeću prije Krista:

...rat je od životne važnosti za državu; to je područje u kojem se rješava biti ili ne biti; to je staza koja vodi u sigurnost ili propast. (Ili »jer je (bojno polje) mjesto gdje se rješava pitanje života i smrti (a rat) put da se ostane živ ili propadne«.) Stoga je nužno dobro ga proučiti...

Marin Sabolović,
voditelj Uredništva časopisa „Obnova“

*»Rat je, bratjo, rat junaci,
Pušku hvataj, sablju paši,
Sedlaj konjče, hajd pješaci,
Slava budi, gdi su naši!«
Buči bura, magla projde, —
Puca zora, tmina bježi, —
Tuga mine, radost dojde, —
Zdravo slobost, — dušman leži!
Veseli se, tužna mati,
Padoše ti verli sini,
Ko junaci, ko Horvati,
Ljaše kervcu domovini!*

Ulomak iz pjesme Antuna Mihanovića „Horvatska domovina“

TEMA BROJA

PRIKAZ KNJIGE DAVORA MARIJANA „DOMOVINSKI RAT“

Autor: Dominik Andreić

Domovinski rat jedna je od „vrućih“ tema u domaćoj historiografiji. Zbog maloga vremenskoga odmaka od današnjice ta je tema slabo obrađena, često je politizirana i puna emotivnih naboja koji ograničavaju javni diskurs. Autor Davor Marijan povjesničar je s izdanih gotovo pedeset radova i publikacija na području povijesti Domovinskoga rata i ratnih devedesetih, što ga čini jednim od najrelevantnijih znanstvenika za problematiku knjige.¹ Marijan donosi detaljan kronološki pregled Domovinskoga rata s obrađenim bitkama te, gdje je potrebno, kontekstualiziranim političkim zbivanjima. Prema riječima autora, u knjizi je ukomponiran sav njegov dotadašnji rad, a knjiga je počela nastajati više od deset godina prije konačnoga objavljivanja.² Knjiga je izdana u nakladništvu Despot

1 CROSBi Hrvatska znanstvena bibliografija, Pregled po znanstveniku: Davor Marijan <https://www.bib.irb.hr/pregled/znanstvenici/244740?chunk=25&page=3>, pristupljeno 18. 2. 2019.

2 „Uvodna napomena“ u Davor Marijan, *Domovinski rat* (2016), 13.

Infinitusa koji izdaje historiografske knjige domaće i svjetske te pretežito vojne tematike i nezaobilaznoga Hrvatskoga instituta za povijest čiji su projekti i istraživanja rezultirali ovom knjigom.

Autor Davor Marijan rođen je u mjestu Priluka pokraj Livna u današnjoj Bosni i Hercegovini. U Livnu je završio osnovnu i srednju školu, a na studij odlazi u Zagreb na Filozofski fakultet gdje završava dvopredmetni studij povijesti i arheologije. Godine 2005. magistrirao je s temom „Ustaške vojne postrojbe 1941. – 1945.“, a 2006. doktorirao je s temom „Jugoslavenska narodna armija i raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 1987. – 1992. godine“. Od 2001. radi na projektu Hrvatskoga instituta za povijest „Stvaranje Republike Hrvatske i Domovinski rat 1991. – 1995. – 1998.“. Glavni predmet istraživanja mu je vojna povijest Hrvatske i Jugoslavije u 20. stoljeću.³ Među autorovih pedesetak radova i publikacija s područja povijesti Domovinskoga rata i ratnih devedesetih nalazi se i dvanaest autorskih knjiga i monografija od kojih je važno spomenuti: „Hrvatska 1989. – 1992.: rađanje države“, „Obrana i pad Vukovara“, „Slom Titove armije: JNA i raspad Jugoslavije 1987. – 1992.“, „Bitka za Vukovar“, „Smrt oklopne brigade“, „Oluja“ te nedavno izdana „Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.“⁴ U prikazanoj knjizi predstavlja svoja dosadašnja istraživanja i teze iznesene u prethodno izdanim knjigama i radovima i spaja u kompaktnu cjelinu.

Knjiga sadržava 456 stranica, s bibliografijom, popisom kartica i tridesetak strana relevantnih karata. Na 405 stranica teksta sadržana je „Uvodna napomena“ i osam poglavlja knjige. Dulja poglavlja (I. – V.) podijeljena su na nekoliko manjih cjelina od kojih svaka na još nekoliko tematskih podnaslova. Prvo poglavlje „Politička podloga“ kronološki opisuje politička zbivanja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (BiH), sljedeće poglavlje „Sudionici rata“ nabroja vojske zaraćenih strana te opisuje njihov nastanak, razvoj i ustroj. Pritom nema posebne obrade „vanjskih“ mirovnih snaga Ujedinjenih naroda (UN-a) i NATO-a. Sljedeća tri, znatno dulja poglavlja, kronološki prate razvoj, tijek i kraj rata iz vojne te dijelom političke perspektive u Hrvatskoj, odnosno od četvrtoga poglavlja i u BiH. To su III. „1990. – 1992.: Od srpske pobune do Sarajevskoga primirja“, IV. „1992. – 1995.: Od Sarajevskoga primirja

3 Hrvatski institut za povijest. Djelatnici na odjelu za suvremenu povijest: Davor Marijan <http://www.isp.hr/suvremena-povijest>, pristupljeno 18. 2. 2019.

4 CROSBY, pristupljeno 18. 2. 2019.

do Zagrebačkoga sporazuma“ i V. „1994. – 1995.: Od Zagrebačkoga sporazuma do kraja rata“. Nakon toga slijede tri kraća poglavlja: „Ratni zločini i etnička čišćenja“, „Predrasude i kontroverzije“ i „Zaključak“. Posljednjih tridesetak stranica knjige odnose se na zemljovide. Zemljovidi redoslijedom prate sadržaj knjige i prikazuju političke i vojne ustroje te razgraničenja, stanje na terenu i odnose snaga te tijekom vojnih operacija. Zemljovidi su precizno izrađeni, nisu tek obične skice, a ima ih čak 52.

U uvodnoj napomeni autor daje obrazloženje za sadržanost rata u BiH u knjizi, smatrajući ga nerazdvojnim od onoga u Hrvatskoj, što će kroz knjigu argumentirati. Objašnjava važnost političkoga prikaza „u najkraćim mogućim crtama“ unatoč vojnoj perspektivi knjige. Autor spominje i problematiku u istraživanju zbog nedostupnosti dokumenata što kritizira te navodi prikupljanje vojnih dokumenata iz privatnih izvora. Osvrće se i na uporabu etnonima „Muslimani“ koji koristi za razdoblje do proljeća 1994., od kada se donošenjem Ustava Federacije BiH zakonski sankcionira etnonim „Bošnjaci“. Stoga se i u ovom prikazu koriste oba termina.⁵

Knjiga se primarno bavi vojnom poviješću, no u prvom poglavlju autor donosi sažet politički pregled, ali sa sadržanim svim ključnim činjenicama. Politički pregled autor započinje s desetljetnim postupnim raspadom Jugoslavije kroz krize i političke nemire od smrti Josipa Broza Tita 1980. godine. Njega autor smatra glavnim integrativnim čimbenikom uz Savez komunista Jugoslavije (SKJ) i Jugoslavenšku narodnu armiju (JNA), a nakon njegove smrti slijedi gospodarska kriza, pobuna Albanaca na Kosovu, Memorandum SANU, „mitinzi istine“, i „jogurt revolucija“. Tezu da je zaustavljanje ekonomske krize konvertibilnim dinarom odigrano na hrvatski račun, autor samo spominje, ne iznoseći kritiku ili slaganje. Nadalje se spominju slovenske ustavne promjene, preustroj JNA prema planu „Jedinstvo“, svjetski slom komunizma i „hrvatska šutnja“.⁶

Nakon opisa kolapsa SFRJ, u knjizi slijede demokratske i ustavne promjene u Hrvatskoj te pojava HDZ-a i Franje Tuđmana. Autor HDZ karakterizira više kao pokret nego kao stranku zbog široke raznolikosti političkih uvjerenja među HDZ-ovim članstvom. Uz spomen člника Franje Tuđmana, autor donosi njegovu kratku biografiju te mu pridodaje veliku važnost. Poglavlje završava raspisom referenduma, proglašenjem

5 „Uvodna napomena“, 13.

6 Davor Marijan, *Domovinski rat* (2016), 17–19.

neovisnosti i raskidom državno-pravnih veza RH sa SFRJ. U političkom pregledu rata opisan je tijek srpske pobune, od prvih odbijanja suradnje s Hrvatskim Saborom te formiranja zajednica općina i paradržavnih institucija do proglašenja RSK. Pritom autor naglašava činjenicu da su Srbi na proglašenom teritoriju činili samo 36 posto (%) ukupnoga stanovništva. Uz pobunu su navedena i sva nastojanja hrvatskih vlasti u pronalaženju mirnoga i kompromisnoga rješenja. Tako se spominje i osnivanje Savjeta za kulturnu autonomiju Srba u Hrvatskoj te proglašenje dvaju autonomnih kotara: Knina i Gline, koje zbog ratne situacije nije ostvareno.⁷

Nadalje, autor opisuje propale pregovore republika o novom uređenju Jugoslavije; hrvatska i slovenska zalaganja za konfederaciju, težnje Srbije i Crne Gore za centraliziranom federacijom te premišljanja BiH i Makedonije. Nakon hrvatskoga i slovenskoga proglašenja neovisnosti spominju se stavovi međunarodne zajednice i svjetskih sila prema Hrvatskoj i Jugoslaviji. Istaknuta je neodlučnost Europske zajednice i SAD-a između podržavanja mladih demokracija i očuvanja Jugoslavije. Od utjecaja međunarodnih faktora spominje se traženje tromjesečnoga moratorija na proglašenje neovisnosti, uvođenje embarga na uvoz oružja koje je najviše pogodilo Hrvatsku te konačno međunarodno priznanje.⁸

U opisu misije Ujedinjenih naroda kojom snage UNPROFOR-a stupaju na područje RH, spomenute su mane i neučinkovitost misije, ali i rezolucije UN-a koje su potvrdile teritorijalni integritet RH i definirale sukob kao jugoslavensku okupaciju. Na kraju se spominje preimenovanje misije u UNCRO zbog hrvatskoga nezadovoljstva te mirna reintegracija istočne Slavonije i Prevlake. U knjizi je ukratko opisano očajno unutarnje stanje u RSK do kolovoza 1995. godine te njihovo odbijanje „Plana Z-4“ (mirovnoga rješenja nepovoljnoga za Hrvatsku). Neuspjeh stvaranja učinkovitoga državnoga sustava i adekvatne vojne organizacije, autor navodi kao ključ konačnoga vojnoga i političkoga sloma tzv. RSK.⁹

Politički pregled rata u BiH u knjizi započinje prvim višestranačkim izborima i koalicijom nacionalnih stranaka. Autor opisuje neslaganje srpskoga s bošnjačkim i hrvatskim političkim vodstvom oko budućega uređenja BiH te osnivanje Srpske Republike Bosne i Hercegovine, kasnije RS. Izostanak reakcije središnjih vlasti u Sarajevu na stradanje Hrvata u Ravnom i na korištenje teritorija BiH u ratu protiv Hrvatske te nepoduzimanje

7 Isto, 19–25.

8 Isto, 25–32.

9 Isto, 32–37.

nikakvih priprema za očiti nadolazeći rat autor navodi kao glavne razloge formiranja Herceg-Bosne i stvaranje HVO-a kroz razoružani TO i pričuvni sastav milicije. U pregledu su izneseni i međunarodni prijedlozi mirnog rješenja i budućega uređenja BiH (Cutileirov, Vance-Owenov i Stoltenberg-Owenov plan) koje su Srbi ili Bošnjaci odbijali.¹⁰

U sljedećem poglavlju „Sudionici rata“ spominju se oružane sile svake od zaraćenih strana, pri čemu je opisan ustroj i način zapovijedanja svake vojske pojedinačno. Kao oružane snage SFRJ navode se JNA, Teritorijalne obrane (TO) Srbije, Crne Gore i BiH te srbijanske paravojne postrojbe. Opisan je čitav tijek stvaranja hrvatske oružane sile, od jačanja policije do formiranja moderne Hrvatske vojske kroz ZNG i razoružani TO. Hrvatske oružane snage (HOS) kao paravojni sastav HSP-a spominje se zasebno te autor uz sam ustroj i djelovanje iznosi i problematiku vezanu uz tu postrojbu, dok je HOS u BiH opisan odvojeno. Uz sam ustroj i djelovanje Srpske vojske Krajine opisan je njezin nastanak iz zauzetih lokalnih policijskih stanica i mještanskih organizacija TO-a s većinski srpskim stanovništvom te njezino naoružavanje od strane JNA. Pri opisu HVO-a autor ga naziva „jedinom vojskom nastalom na razvalinama Jugoslavije, a da gotovo ništa nije dugovala JNA“, što je podrazumijevalo i manjak vojno školovanoga kadra. Autor se također dotiče i činjenice da je velik broj Bošnjaka pristupio HVO-u prije izbijanja hrvatsko-muslimanskoga rata. Kod opisa formiranja Vojske Republike Srpske, autor naglašava činjenicu da je ona nastala preimenovanjem postojećih korpusa JNA i Komande 2. vojne oblasti, pri čemu je zadržan njihov stari ustroj uz pridodani TO. Kod Armije BiH spomenuto je njezino formiranje iz TO-a i Patriotske lige, njezin razvoj i ustroj, a poseban odlomak autor je posvetio mudžahedinima.¹¹

Treća cjelina knjige obuhvaća period od srpske pobune 1990. do Sarajevskoga primirja 1992. godine. Na početku poglavlja autor opisuje početak srpske pobune, razoružanje TO-a RH, prve oružane sukobe s pobunjenim Srbima i JNA te konačno borbe za vojarne i izbijanje otvorenoga rata. Razoružanje hrvatskoga TO-a autor opisuje kao „gotovo formalnost“ budući da je gotovo polovica naoružanja ionako već bila pod nadzorom JNA te bilješkama Borisava Jovića dokazuje i političku pozadinu razoružanja. U knjizi je spomenuto sprječavanje MUP-a RH u gušenju srpske pobune u kolovozu 1990. od strane JRV-a. Teoriju o

¹⁰ Isto, 37–42.

¹¹ Isto, 47–62.

Špegeljevom planu za napad na vojarnu koji je Tuđman navodno odbio, autor demantira tvrdnjom da ne postoje dokazi o postojanju takvoga plana. Opisano je naoružavanje Hrvatske kroz policijske snage i pokušaj njihova razoružavanja. Uz spomen prvih sukoba u Pakracu, Plitvicama i Borovu Selu opisana je taktika stvaranja tampon-zona JNA između hrvatskih redarstvenih snaga i srpskih pobunjenika kojom su se pod izlikom mirnodopske uloge i razdvajanja snaga zapravo štitili srpski pobunjenici u svojem ilegalnom djelovanju. Nakon proglašenja neovisnosti Hrvatske i Slovenije, u knjizi se spominje provedba ratnoga plana JNA kojim se odvajaju dijelovi RH naseljeni srpskom populacijom te hrvatsko blokiranje i zauzimanje vojarna JNA. Opisane su reakcije EZ-a i ostalih republika unutar SFRJ na izbijanje rata.¹²

Tijek rata 1991. godine opisan je detaljno na svakom od devet bojišta do potpisivanja Sarajevskoga primirja. Bojišta su podijeljena prostorno na istočno bojište s Baranjom, istočnom Slavonijom i Srijemom, zapadnoslavonsko bojište, bojište Banovine i Siska, bojište oko zagrebačkih vojarna, zagrebačke okolice i Pokuplja, bojište Karlovca i Korduna, bojište u Hrvatskom primorju, Istri, Kvarneru i Gorskom kotaru, ličko bojište, sjeverno i srednjodalmatinsko bojište, južno bojište te pomorsko bojište. Na svakom od bojišta opisan je nastanak i ustroj obrambenih vojnih jedinica (operativnih grupa (OG) s lokalnim zapovjedništvima, lokalnih gardijskih i pričuvnih brigada) te njihovo naoružavanje i djelovanje. U svakoj bitci opisani su omjeri snaga, gubici i ratni zločini. U poglavlju o istočnom bojištu opisan je čitav tijek bitke za Vukovar, pad grada i zločin na Ovčari. Spomenuti su pokušaji proboja do Vukovara i njegove deblokade iz smjera Vinkovaca. Autor dokazuje kako su proboji bili neuspješni zbog inferiornosti u tehnici i ljudstvu naspram JNA te propusta u organizaciji, čime pobija mitove o navodnoj „prodaji grada“. Također, autor demantira strategijski značaj koji se davao Vukovaru. U cjelini su opisane oslobodilačke operacije u zapadnoj Slavoniji i razlozi poraza pri forsiranju Kupe u operaciji „Vihor“ te obrane ličkih i dalmatinskih gradova i Dubrovnika. Dva posebna poglavlja bave se formiranjem Hrvatske ratne mornarice i Hrvatskoga ratnoga zrakoplovstva, od početnih improvizacija do zarobljavanja perspektivnije tehnike. U zaključku 1991. godine demantiraju se poslijeratni mitovi u kojima su precijenjene sposobnosti HV-a za to vrijeme. Autor se osvrće na organizacijske i koordinacijske propuste

12 Isto, 67–77.

te spominje posljedice ratnih zločina i UN-ovoga embarga na oružje koji je od zemalja SFRJ pogodio samo Hrvatsku.¹³

Četvrta cjelina knjige koja se bavi razdobljem od Sarajevskoga primirja 1992. do Zagrebačkoga sporazuma 1995. započinje poglavljem o organizacijskim promjenama vojnih snaga. Kod HV-a je bitno spomenuti proces demobilizacije i organiziranja domobranstva, povećanje broja gardijskih brigada, preraspodjelu naoružanja i opreme između aktivnih i pričuvnih snaga te reorganizaciju borbenih i taktičkih grupa. Utjecaju dolaska UNPROFOR-a na preustroj HV-a autor pridodaje velik značaj. Nadalje, autor spominje povlačenje snaga JNA i njihovo ostavljanje tehnike pobunjenim Srbima kojima su organizirali Srpsku vojsku Krajine čiji su ustroj, formiranje i snaga detaljno opisani. Kod HVO-a opisane su organizacijsko-ustrojbene promjene i formiranje operativnih zona. Vezano uz ABiH, autor osim organizacijskih promjena spominje i unutarnje nemire odmetnika pod vodstvom Mušana Topalovića Cace i Ramiza Delalića Čele. Unutarnji nemiri nisu zaobišli ni RS, pa se tako spominje pobuna vojnika poznata kao „Septembar-93“.¹⁴

Nakon opisanih vojno-organizacijskih promjena, u knjizi se spominju prvi oslobodilački pothvati hrvatskih snaga u istočnoj Slavoniji i Dalmaciji početkom 1992. godine, prije razmještanja snaga UN-a. Zatim u knjizi slijedi izbijanje rata u BiH, donošenje odluke o strateškim ciljevima bosanskohercegovačkih Srba u šest točaka, slanje srpskih paravojnih postrojbi koje su izazvale sukobe i davale povod JNA za intervencijom i kasnije pretvaranjem JNA u BiH u VRS. Autor navodi i težnje bošnjačkih vlasti da ostanu neutralni u sukobu, njihovo nepripremanje za rat i ignoriranje stvarne situacije, zbog čega su za razliku od Hrvata Muslimani bili znatno slabije pripremljeni za rat. Naglašen je i bošnjački pokušaj očuvanja privida republičkoga kontinuiteta čime su se htjeli nametnuti kao službene vlasti BiH.¹⁵

Nakon opisa početka rata u istočnoj Bosni i njegovoga širenja na ostatak BiH te opsade Sarajeva, u knjizi se spominje deblokada Dubrovnika, prodor HV-a u istočnu Hercegovinu i konačno oslobađanje hrvatskoga juga. Zbog nužnosti djelovanja HV-a u pograničnim dijelovima BiH pri tom pothvatu autor donosi još jedan razlog nerazdvoživosti rata u Hrvatskoj od onoga u BiH. Iz ishoda operacije „Oslobođena zemlja“

13 Isto, 77–180.

14 Isto, 185–202.

15 Isto, 202–207.

autor zaključuje da je prisutnost gardijskih brigada u složenim oslobodilačkim operacijama bila nužna te da ih ne mogu izvoditi same nehomogene pričuvne snage.¹⁶

Što se tiče hrvatsko-muslimanskih odnosa prije izbijanja sukoba, autor opisuje pokušaj formiranja zajedničkoga zapovjedništva HVO-a i TO-a u travnju 1992. godine i početak napetosti u lipnju. Kao početak napetosti navodi se majorizacija Hrvata u općini Konjic, a prvi eskalirajući sukob sa smrtnim posljedicama napad ABiH na punkt HVO-a u zaseлку Ostrošca koji je štitió lokalne Srbe od muslimanskih snaga. Poznatiji sukob u Prozoru prema autoru je izazvalo ubojstvo vojnika HVO-a od strane pripadnika. Uz to autor navodi da su Hrvati imali manje povoda za izazivanje sukoba zbog vojno-političke dominacije u Prozoru te da su se Muslimani vjerojatno osjećali jačima zbog koncentracije vojnih snaga u Jablanici i Konjicu zbog čega su zaoštrili retoriku koju nisu mogli vojno-politički podržati.¹⁷

Poglavlje o srednjoj Bosni započinje organizacijom HVO-a u jesen 1991. Zatim se spominje osnivanje IZM-a Srednja Bosna iz kojega je vidljiv utjecaj HV-a i RH. Autor proziva Muslimane da su „kasnili u svim elementima organizacije... Srbima bez borbe prepustili su Donji Vakuf i Doboju“ te da su „iskoristili bolju početnu organiziranost Hrvata i u njihovu zaleđu postupno izgrađivali svoju vojnu organizaciju... početkom 1993. usmjerenu u rat s HVO-om.“ Uz to se spominje stvaranje vjerskih snaga na poticaj SDA i dolazak mudžahedina. Spomenut je značaj Bugojna zbog tvornice streljiva i misteriozno zarobljavanje Žarka Tole. Za incident u srednjoj Bosni koji je izbio 20. i 21. lipnja autor opet krivi Muslimane koji su se ukapali prema hrvatskim naseljima, maltretirali Hrvate na punktovima te izazvali sukob zauzimanjem punkta u Karamustafiću. Kao temeljni problem obrane Jajca koji je rezultirao njegovim padom autor navodi „neorganiziranost i nesuradnju HVO-a i ABiH te međusobno nepovjerenje.“ U poglavlju o Dolini Lašve i Zenici spomenut je značaj tvornica u Novom Travniku i Vitezu te stvaranje zajedničkoga zapovjedništva HVO-a i ABiH, kao i propast suradnje izbijanjem niza oružanih incidenata. Vezano uz područje Usore, Žepča i Maglaja spominje se uspješna suradnja HVO-a i ABiH te uspješna obrana tih krajeva od snaga VRS-a. Kod opisa bojišta Kaknja i Vareša spominje se HVO-ovo uspješno razoružanje srpskih sela bez

¹⁶ Isto, 207–227.

¹⁷ Isto, 230–232.

izbijanja sukoba te početak napetosti s ABiH. Pri spomenu područja Fojnice, Kiseljaka i Krševa opisane su okolnosti izbijanja incidenata između hrvatskih i muslimanskih snaga.¹⁸

Bosanska Posavina, prema riječima autora, najduža je i „najkrvavija bojna kampanja 1992. godine“. Na početku poglavlja autor spominje problematiku etnički izmiješanoga i nehomogenoga prostora na kojem gotovo nigdje osim u Orašju nijedan narod nije imao apsolutnu većinu. Uz opis organiziranja HVO-a u Posavini spominje se otežano naoružavanje krajem 1991. godine. Osim problematike etničkoga sastava stanovništva i naoružavanja, spominje se i pritisak međunarodne zajednice na RH zbog angažmana HV-a koji je nastojao djelovati u tajnosti. Autor opisuje tijek borbi i prve hrvatske uspjehe u svibnju, a zatim srpski preokret u lipnju i za VRS uspješnu operaciju Koridor i srpsko osvajanje Bosanskoga Broda koje je označilo hrvatski poraz na tom ratištu. Unatoč hrvatskim uspjesima u svibnju, autor kritizira propust hrvatskih snaga jer nisu iskoristile raspad TG-17. Uspjesi u svibnju prema autoru su iskorištavanje kriznoga razdoblja transformacije JNA u VRS. Kao glavne razloge hrvatskoga poraza u pozadini, autor naglašava znatnu brojčanu i tehničku superiornost srpskih snaga, njihov jasan cilj i znatno bolji sustav zapovijedanja. S hrvatske strane autor kritizira demobilizaciju i preustroj snaga, što je rezultiralo usitnjenim postrojbama nasuprot srpskim kompaktnim. Kao politički čimbenik hrvatskoga poraza autor navodi javno negiranje angažmana HV-a od strane hrvatske politike. Međutim, iz autorove argumentacije očito je da je riječ o vojnom porazu, čime se negiraju teze o političkoj izdaji političkoga vrha.¹⁹

U zaključku 1992. godine spominje se UNPROFOR-ovo neispunjavanje hrvatskih zahtjeva, što je rezultiralo hrvatskom izradom planova za prva oslobađajuća borbena djelovanja. Nadalje, spominje se srpsko zadovoljavanje osvajačkih apetita i prelazak u defenzivna djelovanja te bošnjački pokušaj očuvanja privida legitimiteta. Autor iznosi činjenicu da je Herceg-Bosna uz potporu RH održala BiH na životu, a kao jedan od razloga izbijanja hrvatsko-muslimanskoga sukoba navodi dolazak izbjeglica iz ruralnih krajeva s drukčijim mentalitetom, koji nisu imali iskustvo višenacionalnoga suživota poput ljudi u gradu, a velik broj muslimanskih izbjeglica pojačao je bošnjačku poziciju.²⁰

18 Isto, 232–240.

19 Isto, 241–60.

20 Isto, 260–61.

Dio knjige o 1993. godini autor započinje hrvatskim oslobodilačkim operacijama u zaleđu Zadra. Operacije „Gusar“, „Maslenica“ i „Džep-93“ detaljno su opisane, kao i oslobađanje brane Peruća, uspostavljanje prometa preko masleničkoga pontonskoga mosta i srpsko topničko-raketno djelovanje s Banovine. Opisan je strateški i psihološki značaj operacije, kao i međunarodne okolnosti i pritisci. Prema autoru, „na Maslenici je slomljena kralježnica SVK-a“. Operacija „Džep-93“ prema autoru je uspješna u operativnom smislu, ali je u političkom i promidžbenom naštetila RH.²¹

Na početku poglavlja o razdoblju 1993. i 1994. godine u BiH autor spominje muslimanske unutarnje sukobe i nastanak AP Zapadne Bosne Fikreta Abdića. Naglasak razdoblja većinom je na muslimansko-hrvatskom sukobu. Prije opisa tijekom borbi autor donosi kratki politički kontekst sukoba u kojem spominje različitosti u političkim ciljevima, prelazak VRS-a u obranu, muslimansku teritorijalnu izoliranost, njihov odnos s HSP-om i muslimansko odbijanje formiranja zajedničkoga zapovjedništva s HVO-om. Kao neke od razloga poraza HVO-a od strane slabije naoružane ABiH autor spominje jaču političku volju kod Muslimana i bolji vojnički kadar te intenzivno pripremanje za budući sukob nakon prestanka ofenzive VRS-a, dok su se hrvatske snage opustile.²²

Kao okidač izbijanja sukoba 11. siječnja u Gornjem Vakufu autor navodi dovođenje nove brigade od strane ABiH, čime je narušena dotada vladajuća ravnoteža snaga i izazivanje incidenata. U knjizi je opisan tijek borbi, njihov ishod i niz pokušaja pregovora. Prema autoru, ovaj sukob bio je kraj incidenata i početak otvorenoga rata. Nakon Gornjega Vakufa, u knjizi je opisan tijek sukoba u Lašvanskoj dolini te bošnjačke pripreme za daljnja djelovanja. Na bojištu Konjic – Jablanica uz tijek borbi opisano je bošnjačko izazivanje sukoba, brojčana nadmoć ABiH, njezino korištenje primirja za daljnji napad, suradnja HVO-a s topništvom VRS-a, angažman bojne Zrinski i zločin u Bugojnu. Za gubitak Bokševice zaslužan je, prema autoru, manjak suradnje i solidarnosti među snagama HVO-a, kao i politički utjecaj. U knjizi je opisan čitav tijek bitki u Mostaru, početak muslimanskoga „mobiliziranja“ zgrada i izbijanje otvorenoga sukoba te muslimanska neuspješna operacija „Neretva 93“. Vezano uz rušenje Staroga mosta, autor iznosi teoriju o odgovornosti HVO-ove posade tenka i teoriju

21 Isto, 261–71.

22 Isto, 271–73.

o miniranju, pritom ne zauzimajući stav i ne braneći nijednu teoriju. Nakon Mostara u knjizi slijedi bojište Čapljina – Stolac.²³

Nadalje, autor opisuje muslimansko-hrvatski rat od travnja 1993. do potpisivanja Washingtonskoga sporazuma u središnjoj Bosni, Sarajevu, Tuzli i Usori te u dolini Vrbasa i Rami. Opisan je tijek bitaka, hrvatski gubitci u središnjoj Bosni te uloga VRS-a u pružanju naplaćenih usluga poput vatrene podrške ili evakuacije stanovništva. Spomenuto je razoružanje ili pokušaj razoružanja Hrvata u Sarajevu, Tuzli i Usori. Od ratnih zločina autor naglašava muslimanske zločine u okolici Travnik, zločin u Križančevu Selu i u Bugojnu te hrvatski zločin u selu Ahmići. Kod Ahmića autor naglašava da je taj potez gurnuo napad ABiH na HVO i etničko čišćenje u Konjicu u drugi plan, kao i istodobni muslimanski zločin u Trusini, a medijska prezentacija zločina u Ahmićima imala je nesagledive posljedice. U knjizi je obrađen i srpski dio rata do Washingtonskoga sporazuma, većinom s naglaskom na bošnjačko-srpski sukob te međumuslimanski sukob u zapadnoj Bosni.²⁴

U petom poglavlju „Od Zagrebačkog sporazuma do kraja rata“, u podnaslovu o 1994. godini u RH, spominje se preustroj HV-a, boj za objekt Trle, potpisivanje Zagrebačkog sporazuma kojim je dogovoreno primirje i crta razgraničenja, potpisivanje Gospodarskog sporazuma i djelovanje SVK-a protiv ABiH u savezu s Fikretom Abdićem. U sljedećem poglavlju autor opisuje zahlađenje odnosa RS-a s Jugoslavijom, krizu oko Goražda, prvu bihačku krizu i operaciju „Cincar“ koju su zajedno izvele snage HVO-a i ABiH. Tijek operacije „Zima-94“ detaljno je opisan, uz njezine ciljeve i ishod. Prema autoru, operacijom je rasterećen Bihać i HV je približen Kninu iz neočekivanoga pravca. U četveromjesečnom primirju autor ističe uspjeh hrvatske diplomacije kojim je, zaprijetivši otkazivanje gostoprimstva UNPROFOR-u, Hrvatska ishodila potvrdu teritorijalnoga integriteta i redefiniranje mirovne misije UN-a.²⁵

Operacija „Skok-1“, čiji je cilj bio poboljšanje položaja na Dinari, ukratko je opisana. Cilj, povod, angažman postrojbi i tijek Operacije „Bljesak“ detaljno je opisan, kao i njezine posljedice u ostatku RSK i RS-a te ishod i strateški značaj. Nakon „Bljeska“ opisana je propala srpska operacija „Plamen-95“ te uspješna operacija hrvatskih snaga „Skok-2“ kojom su Glamoč i Bosansko Grahovo stavljeni u domet

23 Isto, 274–87.

24 Isto, 287–312.

25 Isto, 317–29.

dalekodometnoga topništva. Na srpsko-muslimanskom ratištu u istočnoj Bosni, spominje se ponižavanje snaga UNPROFOR-a od strane VRS-a u svibnju i lipnju, problematika oko uvođenja snaga za brzo djelovanje, bošnjačka neuspješna „Operacija T“ te srpsko uništavanje muslimanskih enklava: Srebrenice i Žepe, s humanitarnom katastrofom. Nakon opisa stanja druge bihačke krize, u knjizi slijedi potpisivanje Splitskog sporazuma i operacija „Ljeto-95“. Ta je operacija detaljno opisana u četiri pravca djelovanja te je prema autoru, uz „Oluju“, „možda i najznačajnija operacija hrvatskih snaga 1995.“²⁶

Prije opisa same operacije „Oluja“ autor spominje očajno stanje i pad morala u tzv. RSK, unutarnje nemire u RS-u te političku pripremu operacije, uključujući pokušaj pregovora o mirnoj reintegraciji. Tijek operacije detaljno je opisan, zasebno za svako od pet zbornih područja koja su bila angažirana, kao i za snage HVO-a, MUP-a RH, ABiH. Posebno je opisano djelovanje i uloga Hrvatskoga ratnoga zrakoplovstva te djelovanje zračnih snaga SVK-a. Osim izvođenja same operacije, obrađeno je i njezino osiguranje od strane ZP Osijek i HRM-a. Kod djelovanja ZP Karlovac, autor ističe da je ono imalo najzahtjevniji zadatak jer jedino nije imalo profesionalnih snaga, a kao malo zbornu područje moralo se suočiti s čitavim Kordunaškim korpusom koji je uz to pružao žilaviji otpor jer nije imao mogućnost povlačenja. Djelovanje ZP Zagreb u „Oluji“, autor ističe kao najslabije zbog tek djelomično ostvarenog zadatka, nepotrebnoga napada na Petrinju te zastoja i krize. Kao glavni uzrok loše vođene operacije autor proziva slabo zapovijedanje. Na kraju opisuje posljedice operacije i ratni plijen.²⁷

Nakon „Oluje“ autor se osvrće na akciju osiguranja položaja HV-a i HVO-a oko Grahova i Glamoča osnivanjem triju operativnih skupina te njihovo odbijanje srpske ofenzive u propaloj akciji „Vaganj-95“. Za operaciju NATO-a „Deliberate force“ kojoj je povod bio masakr na tržnici Markale, autor tvrdi da je bila kaznenoga karaktera te da zračni udari nisu bili potpora ABiH za teritorijalno napredovanje. U knjizi je opisan čitav tijek operacije „Maestral“ sa zauzimanjem Šipova, Jajca i Drvara i njezin strateški značaj. Prije opisivanja tijeka operacije „Una“, autor spominje politički kontekst i američki nagovor na pokretanje operacije. Sam tijek operacije opisan je zasebno za svako zbornu područje (Zagreb i Bjelovar). Autor naglašava da HV nikada nije imao tako malo vremena

²⁶ Isto, 329–46.

²⁷ Isto, 351–75.

za pripremu operacije te da su snage imale svega deset sati pripreme prije izvođenja. Kao glavni razlog propasti operacije autor spominje pogriješnu presudbu protivnika koji je podcijenjen te manjak priprema i slanje pričuvnih postrojbi iz ZP-a Bjelovar. Prije operacije „Južni potez“, u knjizi se spominju borbe između ABiH i VRS-a u zapadnoj Bosni u rujnu. Tijek operacije „Južni potez“ opisan je detaljno te kao posljedice operacije autor navodi izbijanje na udaljenost od 23 kilometra od Banje Luke, osvajanje područja od 800 četvornih kilometara, osvajanje Mrkonjić Grada i hidrocentrale na Vrbasu te omogućavanje napredovanja ABiH u dolini Sane. U posljednjem podnaslovu o završnim borbama i nerealiziranim planovima, autor spominje planirane operacije oslobađanja hrvatskog Podunavlja i zaleđa Dubrovnika, za koje mirnom reintegracijom nije bilo potrebe.²⁸

Nakon kronološkoga opisa rata, autor dodaje šestu i sedmu cjelinu o ratnim zločinima i etničkim čišćenjima te predrasudama i kontroverzijama. U poglavlju o ratnim zločinima autor opisuje zločine počinjene sa srpske strane, većinom iz 1991. godine. Za snage JNA tvrdi da su u manjoj mjeri od srpskih paravojnih postrojbi izravno činile zločine, ali da su ih svojim postupcima omogućile. Autor naglašava zločin na Ovčari i logore u Srbiji te opisuje srpske taktike etničkoga čišćenja. Za malobrojne zločine počinjene od hrvatskih snaga autor tvrdi da „nisu bili sustavni niti ih je politički i vojni vrh poticao“. Kod egzodusa srpskoga stanovništva tijekom operacije „Oluja“ autor naglašava odluke vlasti tzv. RSK o evakuaciji stanovništva te zbog masivnoga pristanka stanovništva na plebiscit i oružanu pobunu komentira napuštanje Hrvatske kao sasvim logičan potez. Zločine u hrvatsko-muslimanskom ratu autor spominje s obje strane, ali naglašava medijsko etiketiranje Hrvata kao etničkih čistača „iako su ih Muslimani nadvisili u gotovo svim segmentima“. Spomenute su posljedice zločina u Ahmićima i njihova medijska prezentacija te masovna uhićenja muslimanskih vojnih obveznika od strane HVO-a. U poglavlju o predrasudama i kontroverzama autor demantira poslijeratne teze i mitove poput teze o „dogovorenom ratu“, Špegeljeva plana o napadu na vojarne, teze o „prodaji“ ili „izdaji“ Bosanske Posavine te teze o „Oluji“ kao dogovoru Miloševića i Tuđmana. Uz to autor komentira angažman i ulogu HV-a u ratu u BiH, što neki tumače kao agresiju.²⁹ U „Zaključku“ autor donosi sažetak cijele

28 Isto, 375–86.

29 Isto, 391–98.

knjige, opisuje tijek rata kroz faze. Napominje da je Domovinski rat s hrvatske strane bio neizbježan, a za hrvatsko-muslimanski sukob proziva ponajviše politiku Alije Izetbegovića.³⁰

Značaj ove knjige za domaću historiografiju je velik, posebice zbog novih uvida u Domovinski rat. Autor u knjizi činjenicama pobija poslijeratno nastale mitove i neutemeljene teorije kao što su teze o domaćoj „izdaji“ i „prodaji“ Vukovara i Bosanske Posavine. Razrađujući uzroke nastanka i formiranja HZ (kasnije HR) Herceg-Bosne te delegitimirajući bošnjačke vlasti kao službene vlasti u BiH, autor pobija teze o agresiji RH na Bosnu i Hercegovinu i viđenje Herceg-Bosne kao destruktivni faktor u BiH, odnosno „hrvatsku verziju RS-a“. Tome također pridonosi razrađujući angažman i ulogu HV-a (time i RH) u BiH te kritizirajući postupke bošnjačkih vlasti. Autor analizama omjera snaga ruši teorije o mogućim boljim vojnim ishodima i političkim postupcima poput Špegelejeva plana o zauzimanju vojarni, moguću deblokadu Vukovara, obranu Bosanske Posavine te izvođenje složenih vojnih operacija u vrijeme kada su hrvatske snage još slabo naoružane i neorganizirane. Osim toga, autor prikazuje i određene hrvatske vojne i političke propuste, odnosno loše postupke, čime objašnjava gubitke.

Autor u proučavanju rata ne piše isključivo o vojnim ishodima te strategiji, taktici i ustroju, već uzima u obzir vanjskopolitičke čimbenike (primjerice pritisak međunarodne zajednice), unutarnjopolitičke sukobe (primjerice unutar HDZ-a ili vojnoga i političkoga vodstva RS-a), utjecaj medija na percepciju javnosti (njihov prikaz operacije „Džep-93“ i pokolja u Ahmićima), društvene procese (npr. dezintegracija Jugoslavije kroz osamdesete) i utjecaj rata na društvo i ekonomiju (npr. stanje u RSK u zadnje dvije godine rata). Na primjeru doseljavanja bošnjačkih izbjeglica u središnju Bosnu autor se također bavi mentalitetom (razlika u navici suživota Hrvata i Muslimana između seoskoga i gradskoga stanovništva) i utjecajem migracija na promjenu etničke strukture.³¹ Time knjiga obuhvaća i zalogaj socijalne i ekonomske povijesti te proučava procese oblikovanja društva. Iz priloženoga možemo reći da se nazire utjecaj tzv. „nove vojne povijesti“ i francuske škole „Anala“. Iako je autor kroz djelo pristran hrvatskoj strani, njegova je kritika objektivna te su svi zaključci argumentirani činjenicama. Osim toga, u njegovoj se knjizi ne nazire nikakva ideologija, napuhano herojstvo ili nacionalizam.

³⁰ Isto, 403–5.

³¹ Isto, 260–261.

Metodologija koju autor koristi nije nova i revolucionarna za hrvatsku historiografiju, ali jest za historiografiju Domovinskoga rata i dosadašnji ustaljeni način njegova tumačenja.

Zaključno, u knjizi su detaljno opisane sve istaknute bitke i bojišta u kojima je sudjelovala hrvatska strana te ukratko i srpsko-bošnjački sukobi koji su bitni za širi kontekst. Tema je obrađena s vojno-povijesnoga stajališta, pri čemu autor pokazuje poznavanje vojne terminologije i tehnike. Kod opisa svakoga borbenoga djelovanja navedene su sve uključene postrojbe, uspoređena je ravnoteža snaga u ljudstvu i tehnici, a na kraju su spomenuti ishodi, gubitci, strateški značaj ishoda te ponekad ratni plijen. Uz sam vojno-povijesni opis bitaka, autor spominje i neizbježan politički kontekst te socijalne posljedice. Autor zaključke donosi jasnom argumentacijom temeljenom na činjenicama. Ovo znanstveno djelo neizbježna je literatura za sve poznavatelje vojne povijesti i povjesničare zainteresirane za ratni sukob na prostoru bivše SFRJ, za sve studente povijesti koji žele steći opširni uvod u problematiku Domovinskoga rata te za nastavnike povijesti čije bi znanje o toj, za Hrvatsku važnoj, temi ipak trebalo nadilaziti nastavnički priručnik.

Bibliografija

CROSB Hrvatska znanstvena bibliografija. Pregled po znanstveniku: Davor Marijan <https://www.bib.irb.hr/pregled/znanstvenici/244740?chunk=25&page=3> (posjet: 18. 2. 2019.)

Hrvatski institut za povijest. Djelatnici na odjelu za suvremenu povijest: Davor Marijan <http://www.isp.hr/suvremena-povijest> (posjet: 18. 2. 2019.)

Marijan, Davor. *Domovinski rat*. Zagreb: Despot infinitus, Hrvatski institut za povijest, 2016.